

TYSKLAND

- litt om økonomi og arbeidsliv

1. Økt ulikhet - litt om tysk arbeidsliv
2. Arbeidsmarkedets betydning
3. Lenge svak reallønnsvekst, høyt produktivitetsnivå
4. Flere i arbeid
5. Tyskland i makroøkonomisk sammenlikning
6. Skattenivå og statsfinanser

Laget til studiebesøk for Inntektspolitisk utvalg i LO

April 2015

Tidligere utgitte samfunnsnotat 2015

Samfunnsnotat	1/14	Midlertidige ansettelser og sysselsetting - en oppdatering etter endelig forslag
Samfunnsnotat	2/14	Frontfag og samordning
Samfunnsnotat	3/14	Utenforskap og inkludering

* * *

Tyskland har hatt en gunstig makroøkonomisk utvikling sammenliknet med de andre euroland etter finanskrisen og den etterfølgende eurokrisen. Den økonomiske veksten har vært vesentlig høyere, slik det fremgår av etterfølgende tabell.

Årlig BNP-vekst siden finanskrisen i pst:

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Tyskland	0,8	-5,6	3,9	3,7	0,6	0,2	1,5
Euroområdet	0,4	-4,4	2,0	1,6	-0,7	-0,4	0,8
Norge fastland	1,7	-1,6	1,8	1,9	3,8	2,3	2,6

Kilde: OECD Economic Outlook nr.96, November 2014, *anslag Norge:SSB

I arbeidsmarkedet har arbeidsløsheten gått klart ned og mange flere er kommet i arbeid. Slik sett fremstår tysk politikk som vellykket.

Arbeidsløse i prosent siden finanskrisen:

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Tyskland	7,5	7,8	7,1	6,0	5,5	5,3	5,0
Euroområdet	7,5	9,4	10,0	10,0	11,2	11,9	11,7
Norge	2,6	3,2	3,6	3,3	3,2	3,5	3,5

Kilde: OECD Economic Outlook nr.96, November 2014 – "commonly used definition"

* Anslag

Samtidig har inntektsforskjellene i Tyskland økt markert i et 10-15 års perspektiv, og nærmet seg et mer vanlig mellom- og søreuropeisk nivå. En viktig årsak er at det er utviklet et "B-lag" i arbeidsmarked med små, usikre og dårlig lønnede arbeidsplasser i tjenestesektoren. Reallønnsutviklingen var i en periode negativ, men har vært klart positiv de siste fem åra.

Denne utviklingen ble institusjonalisert gjennom de kontroversielle Hartz-reformene. Mange kommer inn i småjobber, ofte sammen med trygd. En effekt som skaper økende bekymring er at flere arbeidstakere låses inne i dårlige jobber og lett blir fattige selv om de jobber (fra USA kjent som "working poor").

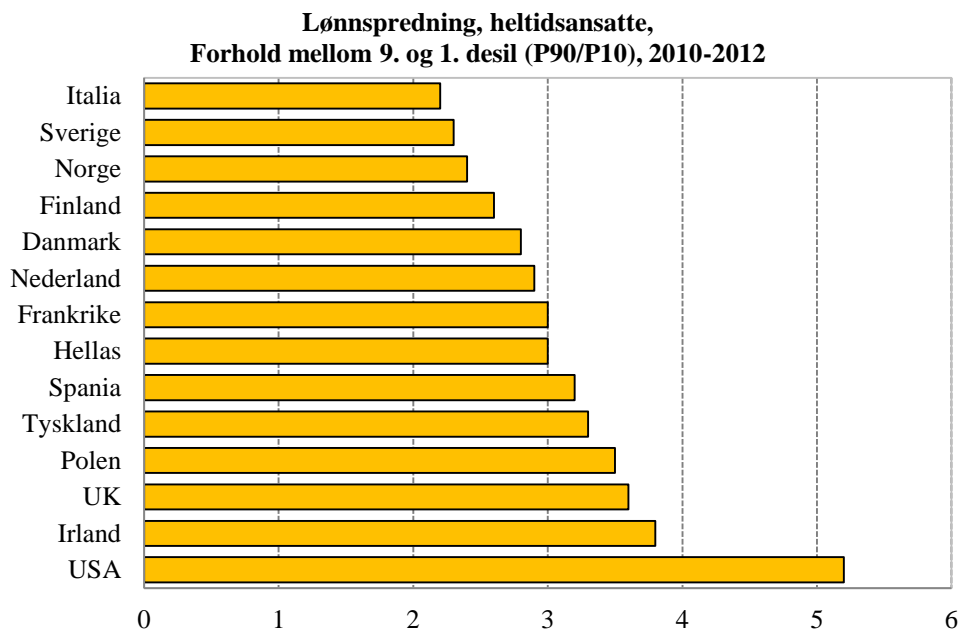
Ordningen med Mini-jobber kombinert med gammeldagse skatteregler hemmer yrkesdeltakelse blant kvinner, og konserverer dermed også kjønnsrollemønsteret i Tyskland. Fagbevegelsens posisjon er svekket.

I det følgende omtaler vi noen trekk ved tysk økonomi og arbeidsliv.

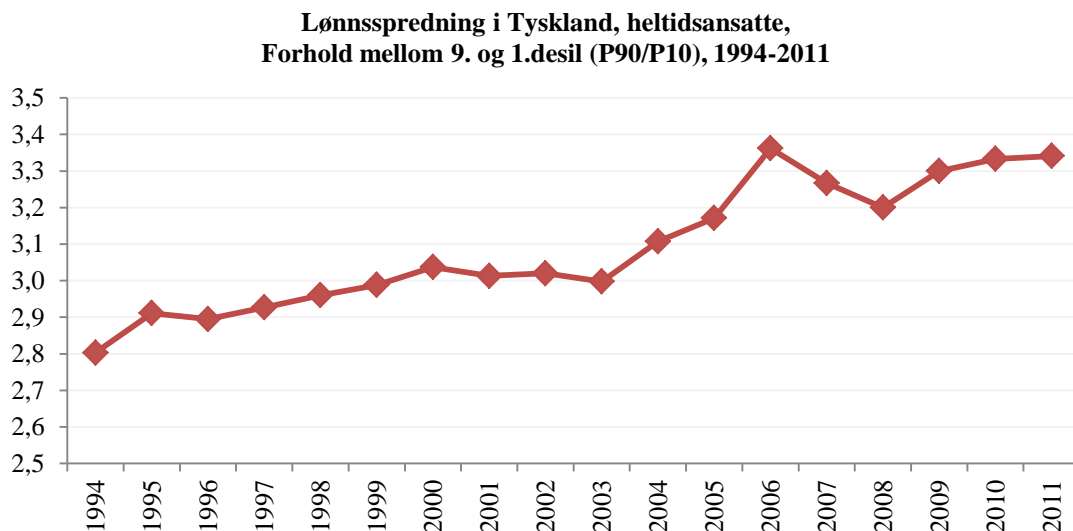
1. ØKT ULIKHET - LITT OM TYSK ARBEIDSLIV

Arbeidsmarkedet er den viktigste arena for fordeling av inntekt i et samfunn. Derfor er også arbeidsmarkedets innretning en del av forklaringen på en jevnere inntektsfordeling i Norden enn i mange andre land.

Lønnsforskjellene i Tyskland er større enn i Norden. Den etterfølgende figuren viser forskjellen mellom grupper nederst og høyt oppe i den samlede fordeling av lønn før skatt. Der forholdstallet er drøye to i Norge, er det godt over tre i Tyskland; dog langt lavere enn i USA.

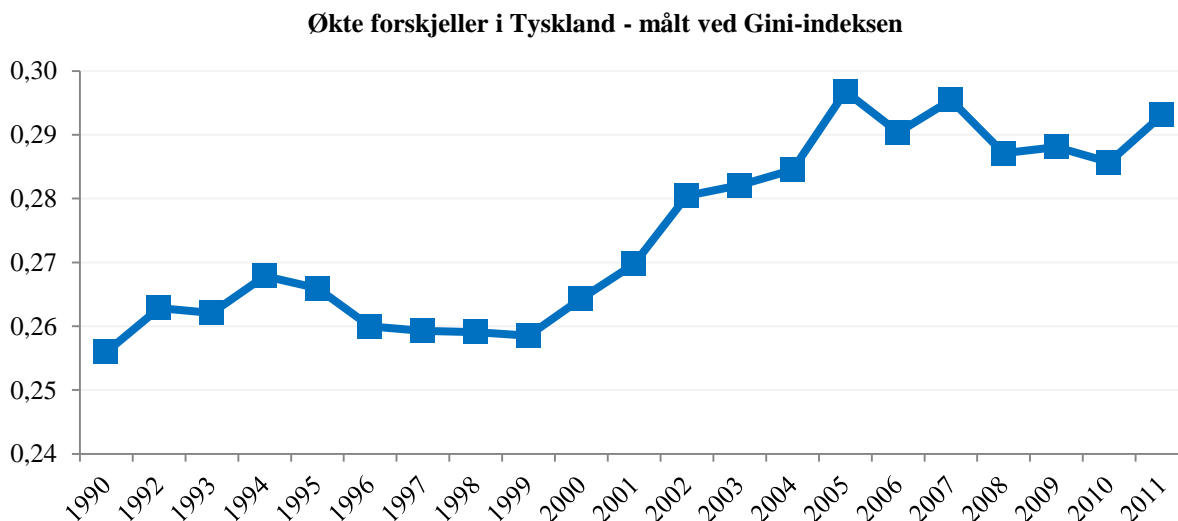
Dette er et øyeblikksbilde av situasjonen slik den nylig var. Utviklingen over tid har vært markert negativ de siste årene, som neste figur viser.

Kilde: OECD, database for income inequality

En bredere indikator på inntektsulikhet er den såkalte Gini-indeksen for samlet inntekt etter skatt. En økning betyr større ulikhet (en Gini-indeks på 0 tilsvarer full likhet).

Den etterfølgende figur viser utviklingen for Tyskland de siste 20 årene. Det er således ikke bare ulikheten i lønn som har økt; også samlet inntekt etter skatt og overføringer.

Kilde: OECD

Vi kan altså si at Tyskland, målt på disse måtene, er gått fra å være ganske nær Norden fordelingsmessig i 2000 til å *nærme seg det som har vært et vanlig mellom- og søreuropeisk nivå*. Økningen skjedde særlig fra 2000 til 2005. Den gode sysselsettingsutviklingen deretter har ikke gitt klar nedgang i forskjellene igjen, bl.a på grunn mer lavlønn og mindre utjevning gjennom skatter og trygder.

Dette er noe av bakgrunnen for at OECD i sin landrapport fra 2014 fremhever viktigheten av at Tyskland motvirker nåværende tendens i retning av forsterket ulikhet:

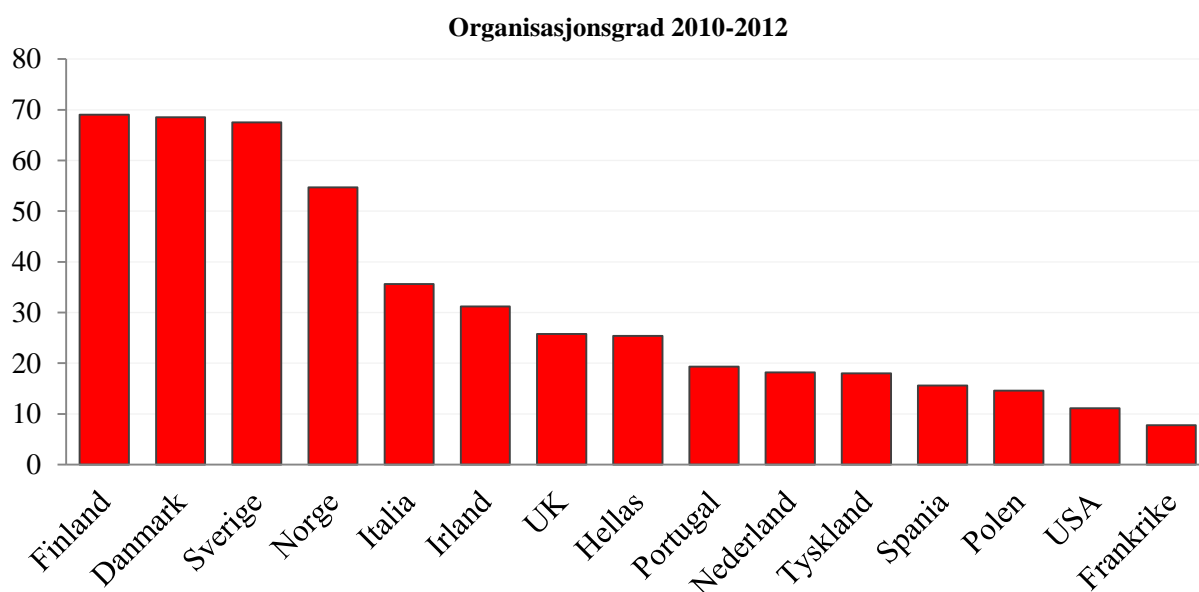
... "Continued efforts are needed to foster economic growth in a more inclusive manner, such that the most vulnerable groups benefit from and contribute to economic growth more strongly and such that the gaps between the rich and the poor in terms of income and wellbeing are reduced. These efforts should include enhancing the labour market outcomes of the most vulnerable and increase upward income mobility among disadvantaged individuals; strengthening skills at the lower end of" ...

2. ARBEIDSMARKEDETS BETYDNING

De økte forskjellene i Tyskland skyldes mange forhold. Et over tid mer aksjepreget kapitalmarked er en av faktorene. Tradisjonelt har Tyskland vært annerledes enn særlig USA og UK, med større innslag av bank- og nonprofit-kapital og eierformer i næringslivet. Dermed kan en være mindre utsatt for ulikheter drevet fram via finansmarkedene.

Økt ulikheter i lønnsinntekt og mer atypisk arbeid, kombinert med skattelettelser for høye inntekter, var viktig for voksende økonomisk ulikhet i perioden 2000-2005. Deretter har den kombinerte effekten av sysselsettingsøkning, og den negative effekten av en mindre omfordeling via skatt og trygder, ført til at Gini-indeksen har stabilisert seg i perioden 2005-2010.¹

Fagbevegelsen i Tyskland har svekket seg. Organisasjonsgraden har falt betydelig de siste årene, ifølge OECD fra 29,2 prosent i 1995 til 18,0 prosent i 2011.

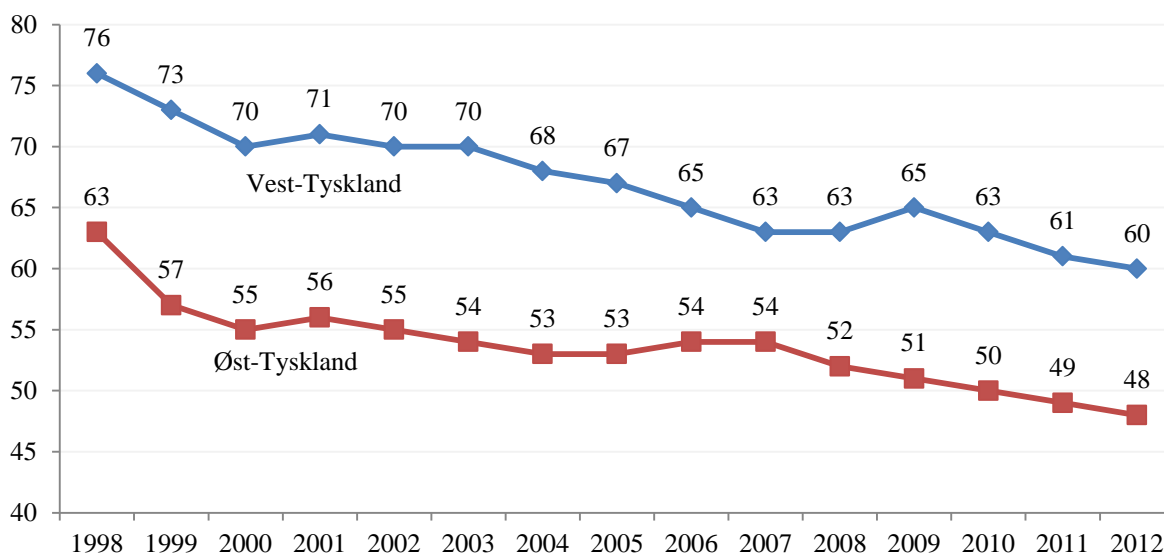
Kilde: OECD, database for union density.

Som i andre land er arbeidstakerne i de tradisjonelle industrisektorene mye bedre organisert enn i tjenesteytende sektor.

Dekningsgraden av kollektive avtaler, er langt større enn organisasjonsgraden. Den har imidlertid også vært fallende, slik etterfølgende figur viser.

¹ En grundig, oppdatert analyse finnes i Schmid og Stein: Explaining Rising Income Inequality in Germany, 1991-2010. September 2013. DIW Berlin. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2339128

Dekningsgraden av kollektive avtaler, % av ansatte

Kilde: Claudia Weinkopf, Universitetet i Duisburg-Essen

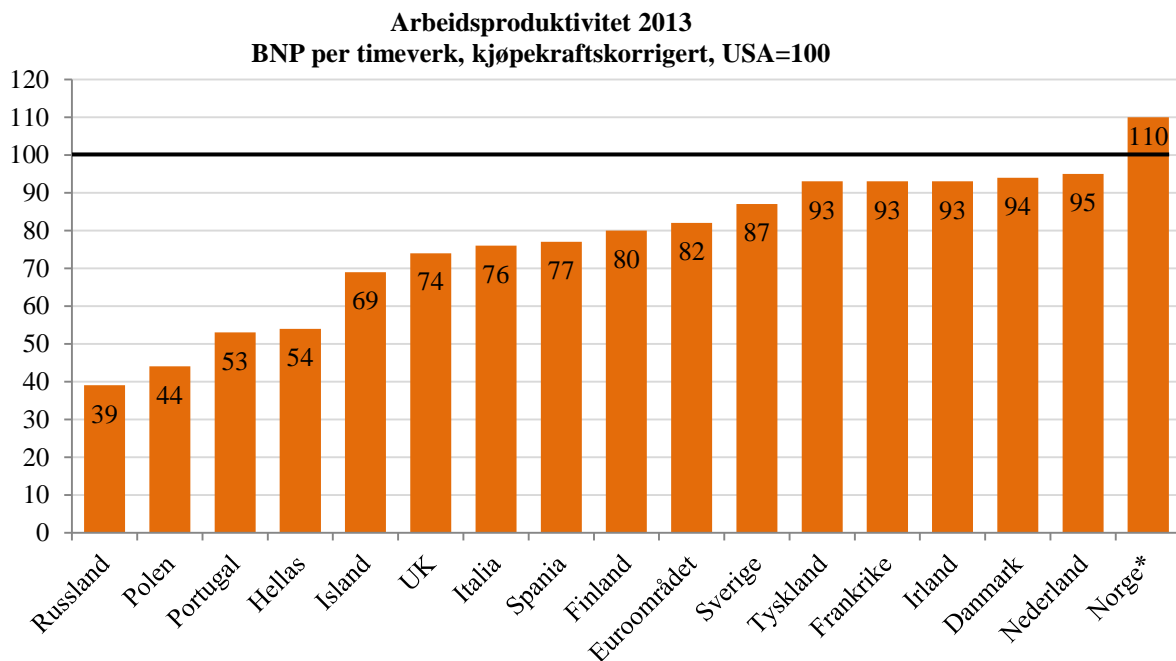
Et viktig innslag i det tyske arbeidslivet har vært fremveksten "mini-jobber" som ledd i reformene fra 2003. Dette er ansettelse i jobber med årslønn på ca 50 000 kr (450 euro per måned), kombinert med lave skatter (2 pst) og fritak for trygde- og pensjonspremier. Arbeidsgiver betaler de reduserte trygdepremiene, som i sin tur reduserer pensjonsrettigheter og tar bort retten til arbeidsløshetsstrygd for de aktuelle arbeidstakere.

I følge OECD s landrapport for 2014 var det i 2010 5,5 millioner mini-jobber (tilsvarende snaut 15 pst av sysselsettingen), hvorav mange tilfaller studenter og pensjonister.

3. LENGE SVAK REALLØNNSVEKST, HØYT PRODUKTIVITETSNIVÅ

Økt produktivitet (verdiskaping per timeverk) er den viktigste mekanisme for økt inntektsnivå og levestandard i ethvert land. Det er også dette som gir grunnlaget for høy reallønn.

Det tyske produktivitetsnivået var i 2013 13 pst. høyere enn euroområdet og 7 pst. under det amerikanske, slik dette forsøkes beregnet for samlet økonomi i nasjonalregnskap. Det var lavere enn det norske i følge disse tallene, også når vi korrigerer for oljesektorens spesielle høye nivå hos oss. Det finnes imidlertid andre typer justeringer for prisnivå som setter Norge lavere enn denne svært gunstige plasseringen.

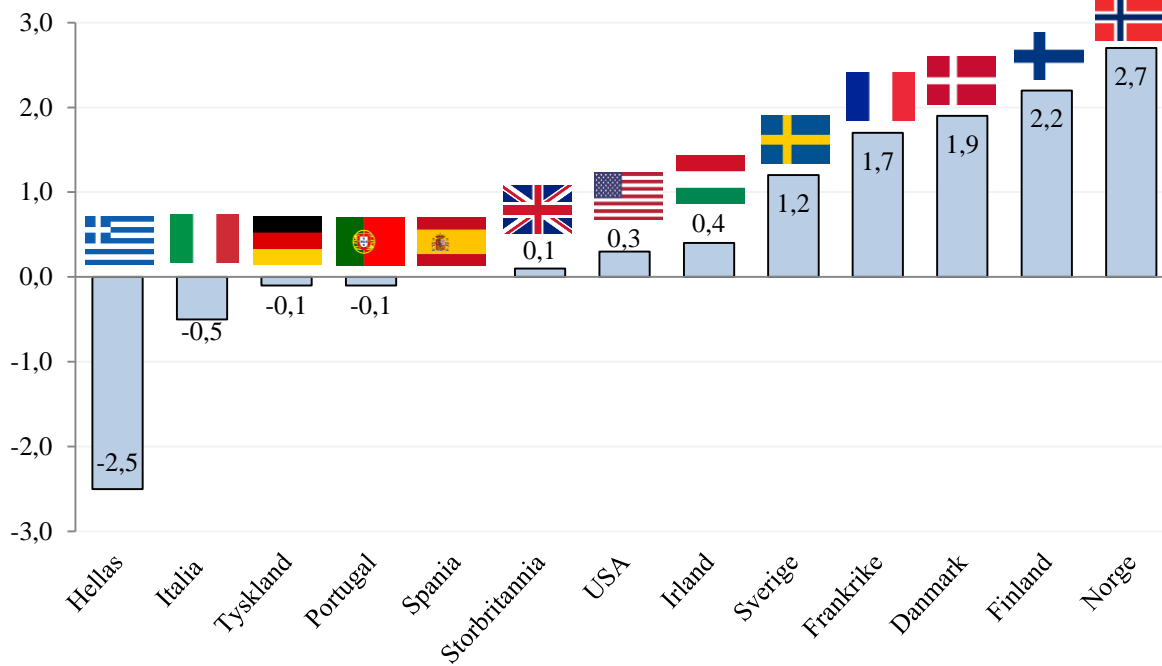

Kilde: OECD, LO for oljekorrigeren * Norge: eks. oljerente

Når det gjelder industri ligger Tyskland trolig bedre an. Dette forklarer at lønnsnivået med dagens valutakurser ikke avviker så mye som før fra det norske. Og fordi prisnivået i Tyskland er lavt, er lønns kjøpekraft for industriansatte godt på linje med norske forhold.

Reallønnsutviklingen var i en periode negativ, men har vært klart positiv de siste fem åra. Sett over en lengre periode har den vært svakere enn i mange andre land.

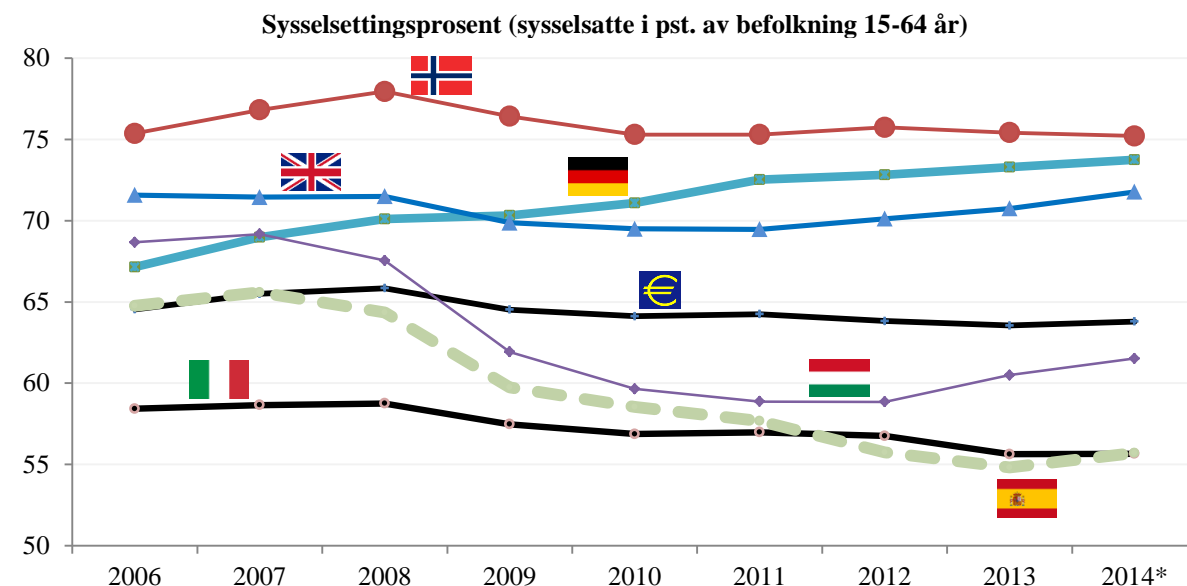
Reallønn per ansatt i næringsvirksomhet, gj.sn. årlig vekst i pst., 2005-2014

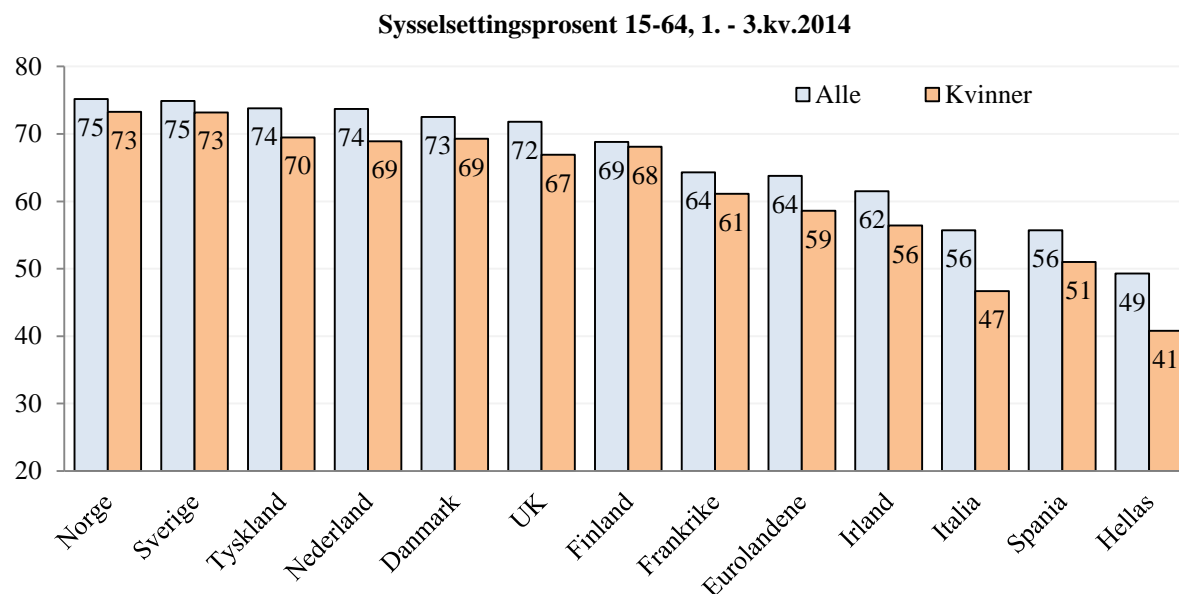
Kilde: OECD Economic Outlook nr. 96, november 2014.

4. FLERE I ARBEID

Tyskland er et av de få landene i Europa som har fått høyere sysselsettingsprosent (andel befolkning i arbeid) enn før finanskrisen (2008). Jobbveksten siden 2009 har vært omtrent som i Norge (ca 5 pst), men befolkningsveksten klart lavere.

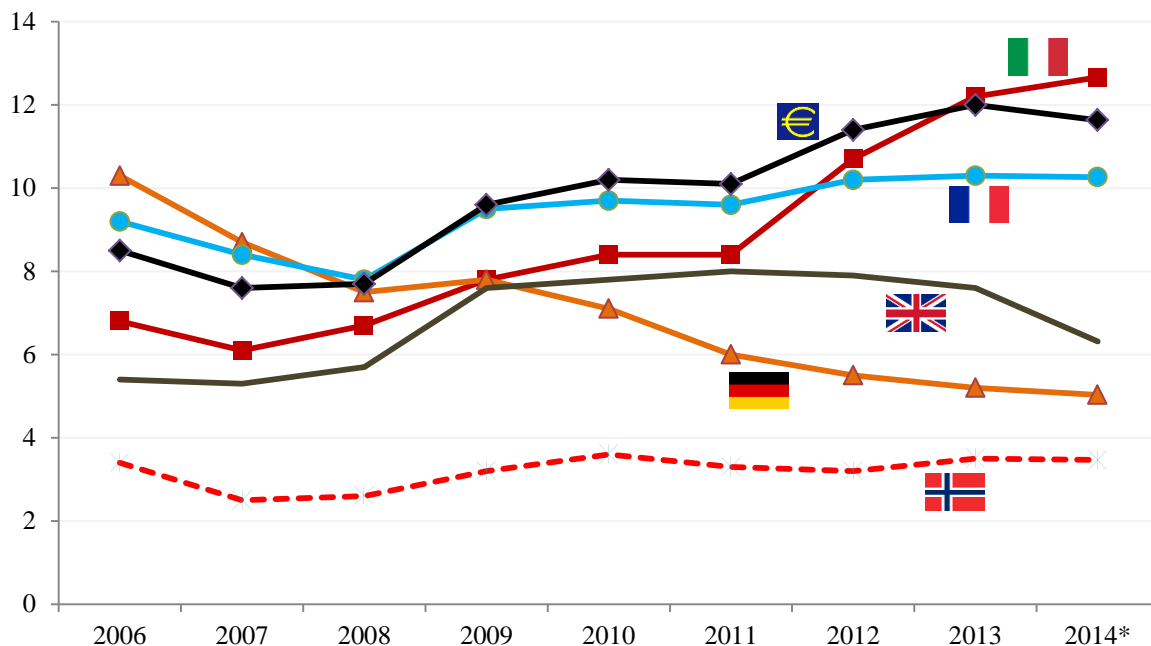
Sysselsettingsnivået i Tyskland er etter hvert svært høyt, også for kvinner, nær nivået for de nordiske landene.

Kilde: OECD

Arbeidsløsheten har gått mer ned enn i noe annet land de siste årene etter finanskrisen og ligger godt under førkrisenivået.

Arbeidsløshet i pst. av arbeidsstyrken

Kilde: OECD Harmonisert ledighetsrate. 2014*: gj.sn.1.-3.kv.2014

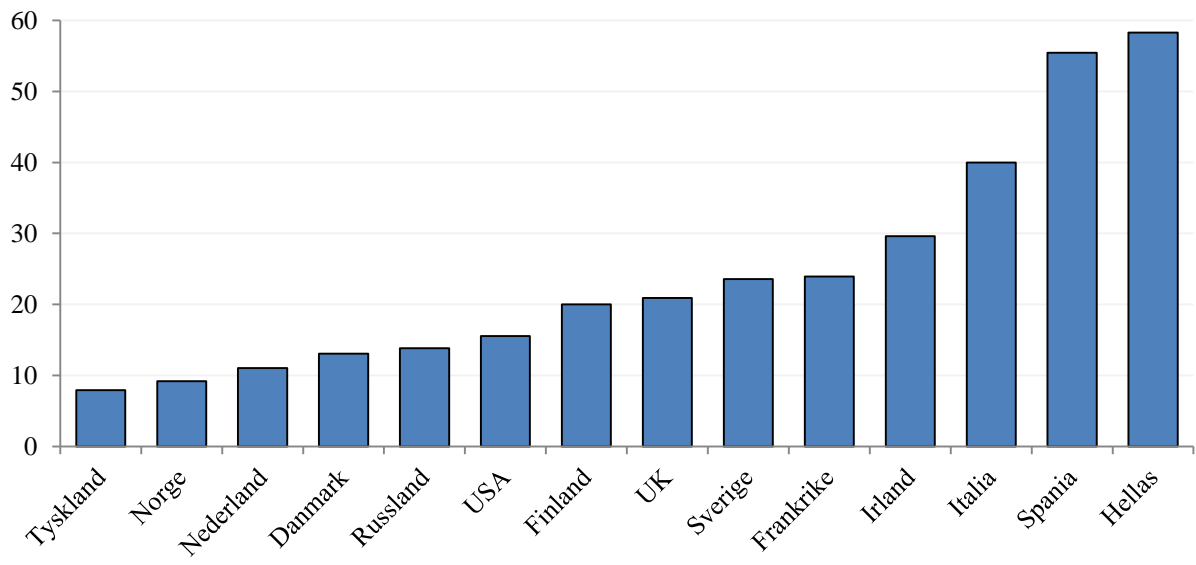
Endring i arbeidsløshet 2008 – 2014*

Hellas	+ 19,0
Spania	+ 13,4
Portugal	+ 6,6
Italia	+ 6,0
Irland	+ 5,2
Euroområdet	+ 3,9
Nederland	+ 3,8
EU(28)	+ 3,2
Danmark	+ 3,1
Frankrike	+ 2,5
Polen	+ 2,2
Island	+ 2,2
Finland	+ 2,2
Sverige	+ 1,8
Norge	+ 0,9
Storbritannia	+ 0,6
USA	+ 0,5
Tyskland	- 2,5

Kilde: OECD Harmonisert ledighetsrate. 2014*: gj.sn. 1.-3.kv.

Arbeidsløshet blant unge (15-24 år) er blitt redusert fra om lag 15 pst. i 2005 til om lag 8 pst. i 2013, ifølge tall fra OECD. I dag er Tyskland et av OECD-landene med lavest arbeidsløshet blant unge.

Arbeidsløshet, 15-24 år, 2013

Kilde: OECD

5. TYSKLAND I MAKROØKONOMISK SAMMENLIKNING

Med en eksportrettet økonomi vil ekstern etterspørsel alltid være viktig for Tyskland, noe de i løpet av finanskrisen og i vekstfasen i etterkant har merket. Landet kan vise til solid overskudd i utenriksøkonomien, og landet har halvert arbeidsløsheten i løpet av en 8-års periode til tross for finans- og eurokrisen.

Annerledes enn Storbritannia (jfr tabell neste side) hvor man har tatt i bruk en meget ekspansiv økonomisk politikk med store underskudd både i stats- og utenriksøkonomi, har den tyske regjeringen lagt stor vekt på konsolidering av statsbudsjettet. Eksporten har vært en viktig drivkraft, bl.a hjulpet av en lav Euro-kurs målt mot styrken i tysk økonomi og konkurranseevne.

Rundt 40 pst. av tysk eksport går i dag til eurosonen og rundt 60 pst. til EU samlet, men disse andelene er synkende.

«Energiewende» – den vedtatte overgangen fra atomkraft og fossil energi til fornybar energi – skaper betydelige utfordringer for den tyske regjeringen. Subsidieringen av fornybar energi, og infrastrukturen den krever, gir staten høye kostnader. Disse er vanskeligere å kontrollere enn først antatt. Regjeringen har satt i gang en reform av energimarkedet som skal bidra til å stoppe den sterke stigningen i strømprisene, slik at den tyske økonomien ikke skades av «die Energiewende»

Den etterfølgende oversiktstabell viser viktige tallstørrelser som sammenlikner den aktuelle økonomiske situasjon for Tyskland med ”noen andre”.

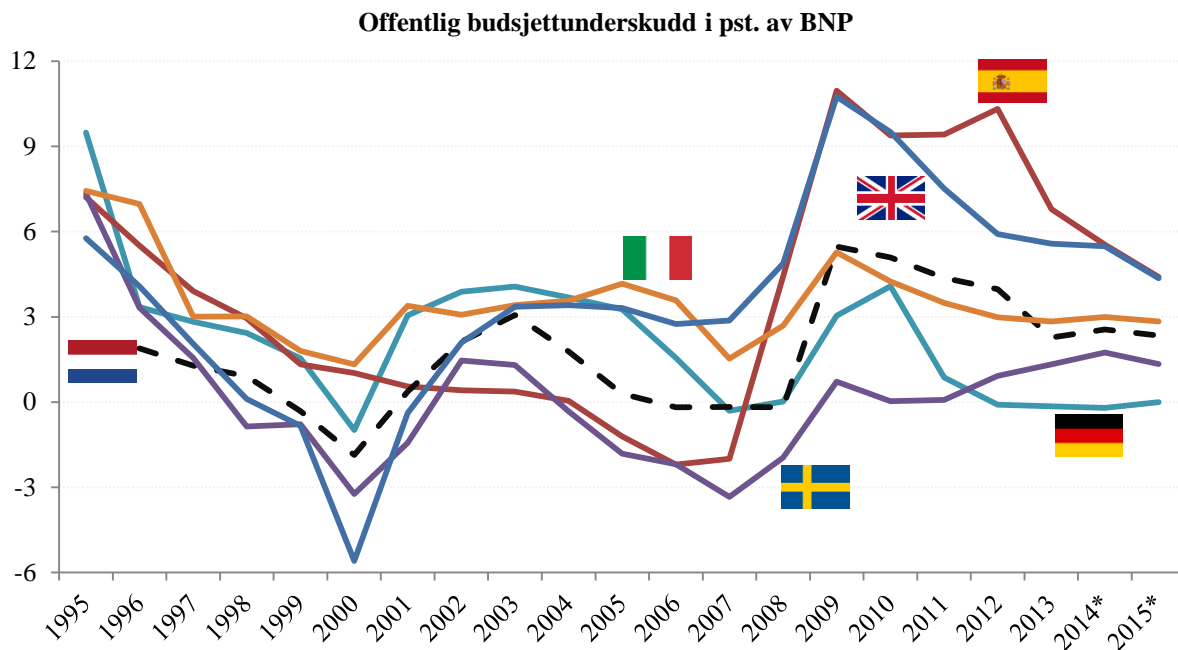
Tabell: Noen viktige tall til sammenlikning

	Gj.sn. 2005-2008	2011	2012	2013	2014*	2015*
<i>BNP-vekst (%)</i>						
Tyskland	2,2	3,7	0,6	0,2	1,5	1,1
Storbritannia	2,0	1,6	0,7	1,7	3,0	2,7
Norge (Fastland)	4,1	1,9	3,8	2,3	2,6	1,0
Euroområdet	2,1	1,6	-0,7	-0,4	0,8	1,1
<i>Arbeidsløshet (%)</i>						
Tyskland	9,0	6,0	5,5	5,3	5,0	4,9
Storbritannia	5,3	8,1	7,9	7,6	6,9	6,5
Norge	3,3	3,2	3,1	3,4	3,5	3,5
Euroområdet	8,0	10,0	11,2	11,9	11,7	11,4
<i>Offentlig budsjettbalanse (i % av BNP)</i>						
Tyskland	-1,2	-0,9	0,1	0,1	0,2	0,0
Storbritannia	-3,5	-7,5	-5,9	-5,6	-5,5	-4,4
Norge	17,5	13,6	13,9	11,1	9,9	9,5
Euroområdet	-1,7	-4,1	-3,6	-2,9	-2,6	-2,3
<i>Utenriksøkonomi (Driftsbalanse i % av BNP)</i>						
Tyskland	6,3	6,0	7,2	6,8	7,4	7,2
Storbritannia	-2,5	-1,7	-3,7	-4,2	-4,8	-4,6
Norge	15,4	13,6	14,5	11,2	9,9	7,9
Euroområdet	0,1	0,8	2,2	2,8	3,0	3,1

Datakilde: OECD Economic Outlook 96 (nov. 2014); SSB for BNP-vekst i Fastlands-Norge (desember 2014);

6. SKATTENIVÅ OG STATSFINANSER

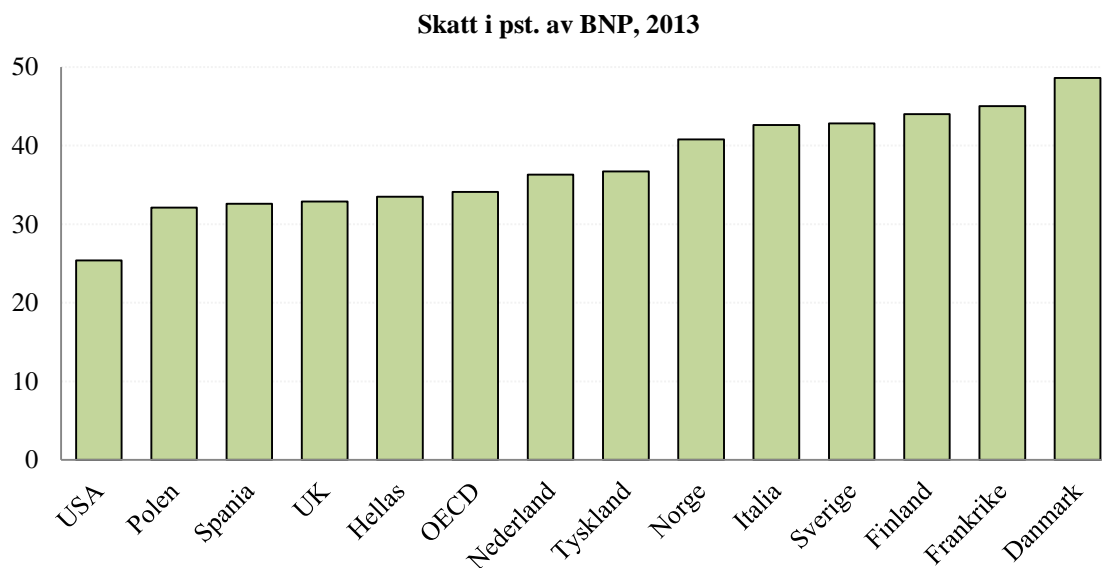
I dag er Tyskland et av de få land i OECD-området (sammen med Norge, Sveits og New Zealand) som kan vise til overskudd på statsfinansene.

Kilde: OECD Economic Outlook nr. 96, nov.2014.

Tysklands offentlige bruttogjeld utgjorde i 2014 om lag 80 pst. av BNP og litt over 40 pst. i netto.

Det samlede skattenivået i Tyskland er på gjennomsnittet i Europa, men klart høyere enn i USA.

Kilde: OECD